

The Choice – Philosophical and Psychoanalytic Dimensions
Изборът – философски и психоаналитични измерения

ИМА ЛИ ЗАКОН НА МОТИВАЦИЯТА?

Силвия Кръстева

Югозападен университет „Неофит Рилски“

Резюме. Статията проследява докрай посоката, начертана чрез провокативното полагане от Шопенхауер на „закон за мотивацията“, който според него детерминира мотивите на човека като винаги „искащ“. Едно законово положение от такъв порядък трябва да намери своята необходимост и своя обхват. С такъв мащаб Кант извежда практическия закон, валиден за всяко разумно същество, и го формулира като „върховна подбудителна причина“, чийто обхват се простира до „царството на целите“. Как едно такова практическо положение ще има своята формулировка и суб-позиции в областта на мотивацията? И дали високата мотивация, открита и изследвана от А. Маслоу, има свое върховно ниво – тъкмо чрез което може да намерим конституиращата личностна сила на високите мотивации. Това трябва да са положения, общовалидни за всеки един човек и за целокупното човечество.

Keywords: law of motivation, Kant, Schopenhauer, Maslow, theory of motivation, the higher motivations, the practical law, the realm of ends

Разбира се, че заглавието на тази статия е формулирано проблематично. С него е отворено поле за обсъждане, което може би ще сближи изконно философски и психологически теми, но което няма как да пренебрегнем, ако трябва да последваме категоричното поставяне от Шопенхауер на проблема за „закона за мотивацията“. Съществува ли наистина положение, закон, който да детерминира мотивите в нашия психически живот и така да осветлява същността и структурата на многобройните ни желания? Ако можем да отговорим положително, то тогава няма как да не продължим с поставянето на въпросите – кои тогава са същинските мотиви, най-силните, конституиращи самата „искаща“ природа на човешкото същество. А оттук – каква е връзката между мотивацията и човешката личност, като накрая би трябвало да можем да оформим една визия за това какво е личност и от какво тя се определя.

Основанието да поставим тези толкова важни въпроси взимаме от същинския философско-исторически генезис на проблема за мотивацията, който ще проследим в основните му пунктове. Пръв Кант поставя въпроса за необходимостта да се извлече закон, „всеобщ принцип“, на който да са подвластни нашите постъпки. Кант така обвързва искането и неговите основания с обектив-

но функциониращ законодателен принцип и детерминира дори избора като обхванат под необходимостта на този принцип: „Максимите на нашия избор да са включени в същото искане едновременно като всеобщ закон“ (Кант, 1974: 101). Затова и проблемите за основанията и избора, за фундаменталния избор в човешкото съществуване отвеждат към онова, което приемаме за най-същностно и определящо за човека, за неговата индивидуалност. Ще проследим докрай пътя на извличането на такова основаващо положение, който отвежда към една всеобща картина на човешките „мотивационни състояния“ (Маслоу, 2001: 63) и тяхното структуриране.

Нека поставим и основните параметри в съвременното разбиране за мотивацията, осъществено в изключително оригиналната „холистично-динамична теория“ (Маслоу, 2001: 80) на Ейбрахам Маслоу. Той разглежда човешката личност в единството на нейния актуален психически живот, но и като цялостна организация, поддържаща този живот: „индивидът е интегрирано, организирано цяло“ (Маслоу, 2001: 62). Особено важна характеристика, посочена тук, е организирането на индивида, което определя структура, но и подредба, някакъв вътрешен телос в единството на човешката личност. Както и Шопенхауер: „гледайки вътре в себе си, ние намираме винаги себе си искащи“ (Шопенгауер, 1993: 111), така и Маслоу категорично определя човека като „искащо животно“, което рядко стига до пълно задоволяване на своите искания (Маслоу, 2001: 68). Оттук обаче многобройните и разнопосочни желания на човека трябва да бъдат проследени до „техните крайни цели и ефекти“ (Маслоу, 2001: 65). Именно това отговаря на тезата за цялостната, организирана природа на човешкия индивид и при Маслоу резултира в оригинална теория за „йерархия по доминантност на мотивациите“ (Маслоу, 2001: 69). Защото „обичайните желания отвеждат до „цели сами по себе си“, „концептуално извлечени от множество специфични съзнателни желания“ (Маслоу, 2001: 68). По този път Маслоу формулира основния постулат на своята теория за мотивацията: „изучаването на мотивациите трябва да е отчасти насочено към изучаване на крайните човешки цели, желания и потребности“ (Маслоу, 2001: 65). Маслоу ориентира изследването на мотивацията не към физиологично и соматично внедрените подбуди, а тъкмо в противоположна посока – към изучаване на „висшите мотивации“ (Маслоу, 2001: 83), „висшите способности на здравата и силна личност“ (Маслоу, 2001: 79) – посока, несъмнено изключителна със своя хуманистичен заряд и с интереса си към конституирането на цялостната човешка личност, водено от най-висшите пластовете на съзнателния живот.

Мотивацията се дефинира като комплексна структура от основания, които са в основата на динамизирането на психичния живот. Тези основания задвижват и детерминират нашите желания, оттам инициират и нашите постъпки и така и нашето поведение, макар Маслоу да отделя мотивационното

състояние от пряко и еднозначно влияние и обяснение на поведението (Маслоу, 2001: 76). Тези основания могат да бъдат формулирани и като цели, които един индивид си поставя и на които подчинява своя психически живот и постъпки, затова мотивацията не само активира, но и целенасочва личността. Към формулирането на мотивационния комплекс Маслоу добавя и понятието „потребност“ (Маслоу, 2001: 64) – това е някаква основна липса, но и цел, за човешката личност, която тя целенасочено се стреми да запълни. Маслоу назовава „крайните“, фундаментални за личността потребности – „базови“, и постулира тяхната йерархична подредба: от физиологичните към потребностите от сигурност, от обич, от значимост и уважение, от себеактуализация (Маслоу, 2001: 91). Мотивационният комплекс се организира йерархично, към висшите потребности. Всяка задоволена потребност отваря място за повисша, като мотивацията у личността е „множествена“ (Маслоу, 2001: 67), т.е. действат едновременно няколко или всички мотивации в определена от личността конфигурация и степен на задоволяване. Оттук обаче ни трябва работеща дефиниция за това какво представлява мотивът, трябва да поставим и въпроса как стигаме от един мотив към дадена постъпка или как действа мотивът, за да определи нашето искане и оттам действие.

В определянето на един мотив се преплитат потребността, формулираната цел и издигнато желание, но тук ще акцентираме върху самото чисто идейно съдържание на мотива. Ще го разгледаме като формулирано положение, прието с огромна достоверност и от значение за целеполагането на един индивид, с което той обосновава своите искания и постъпки. Мотивът съдържа общо положение, някакво обобщаващо съдържание, което стои в основата на самата човешка личност, а така и детерминира, предполага нейното съдържание и структура, с термина на Маслоу „структурата на характера“ (Маслоу, 2001: 74). Това, разбира се, предполага осъзнатост на мотива и изваждането му към рационалните пластове на съзнателния живот. Тук ще ни интересува тъкмо този тип мотивация, която именно съответства на самото съдържание и дефиниция на мотива: да определя и динамизира „цялостната личност“, да извежда и организира цялостния психически живот на индивида. Затова и впоследствие можем да артикулираме мотивацията на един индивид и да искаме от него да я опише и аргументира.

Именно такава е определението на Кант за мотива: „субективно определящо основание на волята“ на едно разумно същество (Кант, 1980: 114). Мотивът е издигнатата максима, постулат, принцип, които се отличават с всеобщност и са от практическо значение за един човек, т.е. те определят, задават неговото искане, оттам и неговите постъпки, но винаги такива, че да допринасят за щастието и благополучието на този човек. Това е и смисълът на употребения от Кант термин „практическо“, в тесен смисъл това е предназначението и обосноваването на човешката воля като „способност за желание“ (Кант, 1980: 52).

Същинските ни мотиви засягат нашия живот с оглед на най-доброто му реализиране и трябва да насочват индивида към такива цели на неговите постъпки. С това те се отнасят към самото конституиране на човешкото същество в неговата жизнедейност. Но принципите на определяне на волята трябва според Кант да имат още по-висока цел: те трябва „да съответстват на самото най-висше назначение на човека“ (Кант, 1980: 133). И с това едно такова основание надхвърля само субективното, затворено до индивидуалния човек определяне и се превръща в обективен принцип, „който би служил на всички разумни същества“ (Кант, 1974: 40) или са „основания, които са валидни за всяко разумно същество като такова“ (Кант, 1974: 59). Кант нарича такова основание „закон на всички разумни същества“ (Кант, 1974: 79). Този закон трябва да извлича и да отговаря на същинско човешкото, да съответства на природата, пълноценността на човека и на неговия живот, както и да отговаря на истинското назначение на човека: на висшата цел и устроеност на самото му съществуване, и то дори в общоисторически план. За Кант такъв принцип може да бъде само принцип на морала, на обективното всеобщо основание, което гарантира безусловно нравствеността на човека. С това Кант определя и предназначението на човека – да достигне морално съвършенство, от което непосредствено зависят и неговото щастие и благополучие, и не само на отделния човек, но и на човечеството като цяло. Затова обективният принцип на волята е практическият закон, „практически императив“, който гласи: „Постъпвай така, че да използваш човечеството както в твое лице, така и в лицето на всеки друг винаги като цел, никога само като средство“ (Кант, 1974: 83), с което е поставена безусловната ценност на отделния човек и на човечеството като цяло. Накрая Кант разглежда единствения обективен мотив – „морален мотив“ (Кант, 1980: 122) – в безкористното „уважение“ към моралния закон. Само тогава мотивът е „подбудително основание“ (Кант, 1974: 101) и има безусловен динамизиращ ефект върху човешките действия, снабдявайки ги с целенасоченост и истинска основателност, т.е. на едно пряко „извеждане на постъпките от закони“ (Кант, 1974: 58). По този начин, под давлението на практическия закон, мотивът се превръща в „подбудителна причина“ (Кант, 1974: 104). Мотивът се свързва с непосредствения ефект от причиняването и така с активирането на определени действия и постъпки. А самият чист морален мотив, когато е подвластен на безусловния практически закон и е отнесен към „великолепния идеал за едно всеобщо царство на целите сами по себе си (на разумни същества)“, се превръща във „върховна подбудителна причина“ (Кант, 1974: 133). Това е пътят, очертан от Кант, от поставянето на едно субективно основание като мотив до универсалния обхват в полагането на „върховни мотиви“ и на безусловния интерес, които обаче истински активират и определят нашето искане. Като върховно основание един мотив според Кант трябва да бъде положен спрямо „царството на целите“, т.е. спрямо висшите

ценности и цели с оглед на човечеството изобщо. Този резултат може да бъде намерен и при Маслоу, който нееднократно поставя въпроса за теория на ценностите (Маслоу, 2001: 322) и за „система от устойчиви ценности“, според която живеят високо мотивираните личности (Маслоу, 2001: 324).

Колкото по-ясно формулиран е един мотив, толкова той има по-голяма подбудителна сила за високата мотивация. А ясното формулиране неизменно отправя към самите основания на човешката личност и на нейното съществуване. И това трябва да са „универсални“ (Маслоу, 2001: 67), неизменни основания, конституиращи самото човешко състояние, обективни, общовалидни, неповлияни от мода и епоха, а тъкмо изработени в защита на човешкото, като проява на най-ценното и универсално хуманното в самия живот и предназначение на човека. Колкото една мотивация се обвърже по-отчетливо и демонстрирано с това „царство на целите“, толкова по-голямо ще е нейното значение и действие над общия съзнателен живот на един човек. Разбира се, и толкова по-ясно тя трябва да се формулира и обоснове, и то спрямо самата конституция на човешката личност и на човешкото предназначение.

Какво превръща мотива в причина, снабдена с такава сила да предизвиква определени действия на човека, които може даже да имат ефекта под тях човек „да организира и да създава „външната реалност“ (Маслоу, 2001: 74)? Приближаването към отговора на този въпрос ни задължава да разгледаме схващането на Шопенхауер за действието на мотива, и то не само защото той въвежда термина „мотивация“, а защото неговото дефиниране на мотивацията като „каузалност, видима отвътре“ (Шопенгауер, 1993: 112) разкрива интимния механизъм за силата на мотивите. В дисертацията си *За четирикратния корен на закона за достатъчното основание* Шопенхауер разработва оригинална концепция за извеждането на цялото познание и разбиране на човека от закона за основанието. Така, наред с познанието, под обхвата и силата на този закон ще попадне и „вътрешното сетиво и въобще самосъзнанието“ (Шопенгауер, 1993: 111). Както Шопенхауер го дефинира, законът за достатъчното основание осигурява тотално основание, до което стига всяко едно нещо. Но чрез тази основателност и всеобщност законът за достатъчното основание не само се разпростира, но и свързва всичко онова, което за нас е обект или преживяване: „Всички наши представи се намират в закономерна и по форма а priori определима връзка, спрямо силата на която нищо не е за себе си пребиваващо и независимо, а също така нищо единично и отделено не може да стане за нас обект“ (Шопенгауер, 1993: 24). Силата на закона за достатъчното основание е да свързва представите ни и да ги води до основанието – онази първа представа, тотално основание, която осигурява началото на връзката. Тъкмо затова Шопенхауер изказва генералната идея, че във всяка връзка, конфигурация и предназначение на нашите представи действа едно последно основание, то осигурява действието на закона за свързването. Тогава, дори

отделно взети, всяка една представа или обект имат своята връзка с основанието, осъществена през различни възможности на свързването. Тези „модификации на свързването“ Шопенхауер назовава „корени“ на закона за достатъчното основание (Шопенгауер, 1993: 24). Но тогава също така основанието влече, осигурява всяка една представа и затова влиянието на основанието се поставя от Шопенхауер като каузалност, пряко инициране от основанието и на самите представи една спрямо друга в тяхната връзка. В своето изследване върху Шопенхауеровия философски проект А. Чолакова подчертава това: „Въвеждането на закона за каузалността е от съществено значение за разбирането на закона за достатъчното основание“ (Чолакова, 2013: 61). Шопенхауер обособява „три форми на каузалността в природата: причина, стимул и мотив“ (Шопенгауер, 1993: 39). Тъкмо разбирането на каузалността в третата форма осигурява основата при Шопенхауер за анализ на „действието на мотива“ (Шопенгауер, 1993: 40). А. Чолакова посочва, че „за да изведе ролята на каузалността при мотивите, той въвежда термина мотивация, под който се разбира „каузалността, преминаваща през интелекта“ (Чолакова, 2013: 61). Това е изключително важна формулировка, тъй като така Шопенхауер ще дефинира мотива: една представа иницира друга представа, в резултат на която възниква искане, желание и се стимулира актът, постъпката. Но представата може да доведе до друга представа единствено при наличието на съзнателен живот, на нагледнопредставна организация: „Средата на мотива е познанието, следователно трябва интелект“ (Шопенгауер, 1993: 39). Разбира се, тази познавателна организация осигурява и „средата“ за усвояване и съхранение на самите основания, които трябва да са вече внедрени или поне формулирани в някаква степен, за да могат да действат като задвижващи основания. Мотивът задвижва каузалност от една представа към друга и колкото по-ясна е самата структура на това придвижване, т.е. има обособено основание, което е осветлено и осъзнато като такова, толкова по-силна ще е активираната проява на мотива, толкова по-силна и основана върху необходимост и сигурна, по-мощна и обхватна ще е връзката на представите, която вече да достигне до последната конкретна представа на искането и оттук до възникване на действието: „безусловно извиканите актове на волята, имащи определен мотив“ (Шопенгауер, 1993: 113). Както и Кант отчита, „единствено разумното същество е склонно да постъпва според представата за законите“ (Кант, 1974: 58) и с това да определи своя избор и своето искане. Това би означавало, че за по-силна мотивация ще е необходимо ясно и отчетливо формулиране на нашите водещи основания, както и осигуряване на възможността да се убедим в тяхната необходимост и основност.

Шопенхауер предлага ясен механизъм, по който се осъществява мотивирането. Основната тежест за възникването на едно действие, отговарящо на нашето искане, е върху мотива, а не върху физиологичните или каквито и

да било други обстоятелства: то е „акт на волята, който се извиква от мотив, съдържащ се само в представата“ (Шопенгауэр, 1993: 112). Затова общата каузалност на основанията в човешкото „искане“ е съвкупното основаване на мотивите спрямо действията или „мотивацията“, а самото първоосноваване според Шопенхауер представлява „съвършено особена форма на нашия закон, която се явява тук като закона за достатъчното основание на действието: на кратко като закон за мотивацията“ (Шопенгауэр, 1993: 112). Шопенхауер е категоричен, че законът за мотивацията „ръководи т.нар. асоциация на идеите“ (Шопенгауэр, 1993: 113). С това е зададен обхватът на един такъв закон – той трябва да осигури свързване от идеите, от общи и основни представи към по-конкретно ориентирани в един съзнателен живот, да предаде необходимостта и значимостта на основаващата идея, за да стимулира и подсили нейното искане и възникването на конкретните актове за реализацията ѝ. Но това означава, че законът за мотивацията трябва преди всичко да намери истински работещите, необходими и общовалидни първи основания, които могат да осигурят асоциативността в ръководството на закона. Тъкмо затова и законът за мотивацията ще се положи в сферата на истински конститутивните и необходими идейни и всеобщи положения, определящи човешкото същество и човешкия живот и постъпки, а това недвусмислено ни насочва към „царството на целите“, дефинирано от Кант като върховно основаване на практическото законодателство.

Дотук можем да обобщим изведените резултати: при анализирането на мотивацията възниква необходимостта да се открият „висшите мотивации“, но те зависят и се разполагат върху идейния, общоценностен хоризонт на човешкия „субективен живот“ (Маслоу, 2001: 107). В крайна сметка, мотивацията опира до тази идейна основа и я включва в самата процедура на мотивирането. Оттук възниква и връзка между представите и искането и високите основания. Точно тази връзка обосновава при Шопенхауер полагането на закон на мотивацията. Този закон трябва да даде, първо, основополагане на мотивационните комплекси и да осигури тяхната задвижваща психиката сила. Постановянето на мотивационния процес в зависимост от такива високи основания се потвърждава и разработва и от Маслоу. Той формулира тезата за „сходството на човешките желания“ (Маслоу, 2001: 60) и за извеждането на „универсални“ цели и категории, валидни за всички хора, които тогава са нещо повече от просто общи идейни категории, а са конституенти на самото съдържание и същина на човешката личност. Също така самата йерархична структура на базовите потребности на Маслоу отвежда по необходимост към едно най-високо мотивационно ниво, което субординира всички останали. Ще отидем една крачка напред и ще формулираме такова последно основание, едно върховно мотивационно ниво. Именно то трябва да излъчи последното основание в мотивационната верига и да даде законово положение на мотивацията. То трябва

да е положение, към което всичко се свързва и води, то трябва да обосновава изграждането, имането и упражняването на мотивация и то определя съдържанието на всяка мотивация с реактивната ѝ сила. Това положение трябва да обобщи и подкрепи „висшата мотивация“, дефинирана от Маслоу.

И така, законът на мотивацията се оказва универсално положение, основаващо „крайните човешки цели, желания и потребности“ (Маслоу, 2001: 65). То свързва и субординира самото изграждане на мотивация, а оттук и събира, и актуализира в тотално единство идейните, волевите и сензорните представи и в този интегритет всъщност конституира самото единство на субективния живот. Предвид значението на висшата мотивация, свързването на идеите и съдържанието на съзнателния живот и нарастването на активиращата сила за целия индивид на по-високо субординирана мотивация, ще обвържем върховното мотивиране с целевото единство и интегритет на субективния живот.

Законът на мотивацията ще гласи: **Върховната мотивация конституира личността.**

Следствията от тази формулировка ще разгледаме по-късно, тук формулировката основава необходимостта субективният живот да се насочи към една върховна точка, обединяваща и субординираща идейното и конкретното съдържание на съзнателния живот. Само свързването през високите мотивации и тяхното осъзнато и актуално формулиране за самия индивид ще внесе за него конституирането на цялостната му личност, ще оформи, както Маслоу казва, „цялостните хора“ (Маслоу, 2001: 239).

Оттук законът на мотивацията има своето разгръщане по форма и материя, както Кант в *Основи на метафизиката на нравите* постулира обхвата на едно законово практическо положение.

Формата на закона определя неговата „всеобщност“ (Кант, 1974: 94). Формулировката *formaliter* на закона на мотивацията постулира неговата максимална екстраполация спрямо онова, към което може да е насочен един човешки индивид. Това трябва да е свързано с някаква тоталност, с някакъв абсолютен. Тук Маслоу предлага формулировката „еготрансцендираща кауза или мисия“ (Маслоу, 2001: 323). Кант определя това отношение чрез термина безусловно: „категоричният императив е безусловен“; „не може да има в основата си никакъв интерес“ (Кант, 1974: 88).

Законът на мотивацията *formaliter* ще определя: поставянето на безусловно на цел, идея, задача, на която да се посвети една личност.

Само цел, идея, напълно „еготрансцендиращи“, безусловни, и осъзнаването на тяхната първоосновност, на най-важното – тотално им значение за човека, обществото, света, ще генерира истински висока мотивация. Търсенето и изповядването на такова поставяне неизменно води до висока и изключително силна, актуална за индивида мотивация. В практиката, във всекидневието и най-вече в обучението това ни задължава в изграждането на мотивация да

търсим отчетливо движение през целите, да достигаме до най-високия възможен хоризонт и да изграждаме тъкмо тук осъзнаване, обсъждане и убеденост в такива върховни цели и идеи. Но това може и да „преобърне“ пирамидата на Маслоу – само достигането до върховна и висока мотивация ще осигури мотивационно изграждане и осъзнатост, а и правилно „доминиране“ на субординираните мотивационни нива. Т.е. за да имаме силна мотивация, трябва да се работи по върховната мотивация от горе надолу, а не по базово задоволяване на потребностите една след друга.

Материята на закона поставя отношението към „целите сами по себе си“ и спрямо „разумното същество като цел“, и според „пълното определяне“ до „царството на целите“ (Кант, 1974: 94). Тук трябва да поставим обхвата на закона, но и „върховните ограничителни условия за всички само относителни и произволни цели“ (Кант, 1974: 94).

Законът на мотивацията *materialiter*: обхваща човечеството в неговата универсалност и предназначение.

Законът на мотивацията се отнася към всеки един човек и го задължава да съблюдава поставянето на своите висши цели в обхвата на истинската универсалност и предназначение на човешкия род. В *Антропология от прагматично гледище* Кант формулира тезата за „пълното предназначение“ на човешкия род в „непрекъснатия прогрес“ да развива общността на всички хора. Кант постулира: „Чрез своя разум човекът е предназначен да съществува в общност с хора и в тази общност да се култивира, цивилизова и морално усъвършенства чрез изкуство и науки“ (Кант, 1992: 227). Затова и предназначението на човешкия род според Кант е достигането до и развитието на „световно гражданско общество (cosmopolitismus)“ (Кант, 1992: 233). В собствените си цели и желания трябва да се съобразим с универсалната общност на всички хора.

Осигуряването на тази универсална цел поставя и извеждането на субординирани положения на формулировката *materialiter*. Те трябва да дадат и непосредствените ограничителни, но и конститутивни условия за изпълнението на тази формулировка, като се определят истински ценните и неприкосновени цели в обхвата на закона.

Materialiter sub-position 1: Всеки отделен човешки индивид има абсолютна ценност.

Ценен и неприкосновен е всеки човек. Той трябва да бъде оценяван в „абсолютната му стойност“ (Кант, 1974: 96), в неговата автономност и уникалност и в качеството му на „цел сама по себе си“. Всеки човек е в изконното си право да „развие и актуализира пълния си потенциал и способности“ (Маслоу, 2001: 104), да достигне свободно до „себеактуализация“, като реализира собствения си уникален характер, дарования, интереси, да достигне максимума на своя потенциал.

Materialiter sub-position 2: Всички хора изграждат съвкупното човечество.

Човешката общност се простира до всеки един и включва безусловно всеки човек като член, формирайки съвкупността на хората. Затова и човечеството е „цел сама по себе си“, както Кант постулира, и затова този „принцип на човечеството... е върховното ограничително условие на свободата на постъпките на всеки човек“ (Кант, 1974: 85). Така всеки човек се съзнава като част от човечеството, трябва да споделя неговия интерес, да се съгласува с идеята да допринесе за щастието, добруването, благополучието на цялото човечество, на другите хора. И да е в състояние да отговори на въпроса с какво ще допринесе за целокупното човечество, за неговото развитие и перспективи. Това е и един от най-висшите интереси в практическо отношение: развитие, просперитет и перспективи пред човечеството като цяло.

Materialiter sub-position 3: Абсолютно ценно е и всяко живо същество.

Човек трябва да е отговорен и към своето обкръжение, да пренася принципа на зачитане, ценност и внимание и към всички други същества, към своето обкръжение. Тук ще приложим концепцията на великия хуманист А. Швайцер за „цялостна етика“, „етика, посветена на преклонението пред живота“ (Швайцер, 1990: 370). А. Швайцер поставя универсалната ценност и обхват на етиката за всеки „мислещ човек“: „да опазва живота, да му помага и ако подлежи на развитие, да го развие до най-висшата му стойност. А зло е да се уврежда живот, да се потиска способният да се развива живот. Това е най-първият, универсален, абсолютен принцип на етиката“ (Швайцер, 1990: 371). В този принцип е истински всеобщата екстраполация, но и истински ограничителното условие за целевото полагане на една човешка личност. Нашите цели трябва да се простират до този обхват и да го включват съзнателно и активно при своето формулиране. Отделният човек трябва да се научи и дори и само за миг да може да погледне към другия, към другите през цялото човечество, през многообразието и ценността на живота, а и през постиженията и величествената красота на човешкия дух. Това са и истинските мотивационни „еготрансцендиращи“ проекции в субективния живот на човешкия индивид. Цялостното разгръщане на закона на мотивацията така се превръща в универсален принцип и процедура за целеполагане и „себеактуализиране“ на човешката личност.

Накрая ще се върнем към основната формулировка на закона на мотивацията, защото тя поставя проблема за личността в нова светлина. Така личността не е център, а завършване, което свързва и подрежда целево цялото съдържание на субективния ни живот. Това е принципът, който може да обхване и най-важното – да динамизира пълния потенциал на съществото ни. Личностният принцип се въвежда тъкмо чрез върховата точка, последното основание, което е всъщност истински универсално и всеобщо и субординира и подрежда конкретния живот на индивида спрямо „висшите цели и постиже-

ния“. Принцип, който изтегля и привежда цялата психика до развита, сложна и субординирана организация. Основаването от върховното положение, осъществено от висшето мотивиране, внася високата степен на съзнателност и интегритет и по този начин съдейства за конституирането на личностната организация. Затова и мотивацията ще определим накрая като комплекс от определени основания, идеи, цели, потребности, които са върховата точка на личността, на цялата сложна организация и единство на човешката психика и психически живот.

Можем в заключение да отговорим утвърдително на поставения в заглавието въпрос: да, трябва да бъде изведен закон на мотивацията, чрез който се осветлява изграждането на висшите мотивации за един човешки индивид. Този закон се натоварва с огромната тежест да динамизира целия субективен живот и да достигне до универсални принципи и цели, общовалидни за всяко човешко същество. Но пък само те са, които убедено, съзнателно и отдадено ще се изповядват от всеки един човек, внасяйки цялостност и творческа реализация в неговия живот. Затова и те трябва да се извлекат върху, но и да обобщят, универсалния обхват на човешките цели, ценности и предназначение. Тъкмо това внася и личностния организиращ принцип в психическия живот и оформя до върхова точка и обединение изключително сложния, разнопосочен и уникален корпус на психиката и субективния живот на човека. Ако сме наясно със законовото основополагане на мотивацията и можем целенасочено и съзнателно да я изграждаме, то ще осъзнаем огромното значение на свободата и възможностите за избор и реализация, които се предлагат от едно общество, от една култура, защото по думите на Маслоу: „Доброто или здравото общество може да се определи като общество, което позволява да възникнат най-висши цели у хората, задоволявайки техните базови потребности“ (Маслоу, 2001: 105). Ще добавим само, че такова общество трябва съзнателно да полага усилия да проектира своите цели като върховни цели за „постигането на най-висшето, на което сме способни“ (Маслоу, 2001: 239) в обхвата на универсалните възможности и абсолютната ценност на отделния човек и на целокупното човечество.

ЛИТЕРАТУРА

- Кант, И. (1992). *Антропология от прагматично гледище*. София: УИ „Св. Кл. Охридски“.
- Кант, И. (1980). *Критика на практическия разум*. София: Изд. на БАН.
- Кант, И. (1974). *Основи на метафизиката на нравите*. София: Изд. „Наука и изкуство“.
- Маслоу, Е. (2001). *Мотивация и личност*. София: ИК „Кибеа“.

- Чолакова, А. (2013). Специфика и проблематика на каузалността при Шопенхауер. Във: *Философия, кн. 1*. София: „Аз Буки“.
- Швайцер, А. (1990). *Култура и етика*. София: Изд. „Наука и изкуство“.
- Шопенгауер, А. (1993). *О четверояком корне закона достаточного основания*. Москва: Изд. „Наука“.

REFERENCES

- Kant, I. (1992). *Antropologiya ot pragmatichno gledishte*. Sofiya: UI „Sv. Kl. Ohridski“.
- Kant, I. (1980). *Kritika na prakticheskiya razum*. Sofiya: Izd. na BAN.
- Kant, I. (1974). *Osnovi na metafizikata na npravite*. Sofiya: Izd. „Nauka i izkustvo“.
- Maslou, E. (2001). *Motivatsiya i lichnost*. Sofiya: IK „Kibea“.
- Cholakova, A. (2013). Spetsifika i problematika na kauzalnostta pri Schopenhauer. V: *Filosofiya, кн. 1*. Sofiya: „Az Buki“.
- Shvaytser, A. (1990). *Kultura i etika*. Sofiya: Izd. „Nauka i izkustvo“.
- Shopengauer, A. (1993). *O chetveroyakom korne zakona dostatochnogo osnovaniya*. Moskva: Izd. „Nauka“.

IS THERE A LAW OF MOTIVATION?

Abstract. This article follows till the end the direction, drawn by the provocative Schopenhauer's posing of the "law of motivation", which according to Schopenhauer determines the motives of human in its constant "willing". Such a law statement must find its own necessity and its own range. With this scale, Kant deduces the practical law, valid for "every rational being", and formulates it as "supreme effective cause", which range extends to the "realm of ends". How such practical statement will have its own formulation and sub-positions in the area of motivation. And whether the higher motivations, discovered and investigated by A. Maslow, will have its own ultimate level – exactly by which we could find the constitutive personal power of the higher motivations. These must be statements, which possess universal validity for each and every human and for the humanity as total.

✉ **Dr. Silviya Kristeva, Assist. Prof.**
South-West University "Neofit Rilski"
66, Ivan Michailov Str.
2700 Blagoevgrad, Bulgaria
E-mail: silvia_kristeva@mail.orbitel.bg